

PARNASSIA

1995:2

PARNASSIA

Medlemsblad för Föreningen Smålands Flora Årgång 8 1995 nr 2

Adress: c/o Christoffersson; Göträdsgatan 8; 341 39 Ljungby

Bankgiro 857 – 6506; postgiro 66 29 27 – 3

Prenumerationsavgift för år 1995 är 50 kr

Styrelseledamöter i Föreningen Smålands Flora 1995–96

Ordförande	Allan Karlsson; Liljeholmsvägen 6; 575 39 Eksjö tel. 0381 – 104 16
Vice ordförande	Margareta Edqvist; Syrengatan 19; 571 39 Nässjö tel. 0380 – 106 29
Sekreterare	John Christoffersson; Villa Vibo, Långemåla; 570 76 Ruda tel. 0499 – 300 06
Kassör	Ingvar Christoffersson; Göträdsgatan 8; 341 39 Ljungby tel. 0372 – 143 83
Övriga ledamöter	Gunvald Bruce; Skogsråstigen 20; 593 52 Västervik tel. 0490 – 152 26
	Thomas Karlsson; Sektionen för fanerogambotani, Naturhistoriska Riksmuseet, Box 5007; 104 05 Stockholm tel. 08 – 666 5179
	Curt Mossberg; Segerstadsvägen 64; 352 63 Växjö tel. 0470 – 629 96
	Barbro Otterstedt; Högabergsgatan 12; 331 41 Värnamo tel. 0370 – 165 97
	Åke Rühling; Bangatan 8; 222 21 Lund tel. 046 – 139 262, arb 046 – 222 9781
	Göran Wendt; Högstorpssvägen 142 B; 352 42 Växjö tel. 0470 – 227 33
	Åke Widgren; Ronnebygatan 10; 371 32 Karlskrona tel. 0455 – 311 741
Redaktör	Jan-Erik Hederås; Tyringeatan 21; 252 76 Helsingborg tel. 042 – 140 391

Omslagsbilden visar slätter i en äng med slätterblomma (teckning av John Käll)

Svärdtgång *Juncus ensifolius* funnen i Eksjötrakten

ALLAN KARLSSON

I samband med ett besök hos Margareta Edqvist i Nässjö, där vi sysslade med datafrågor, visade hon mej ett belägg från en växtlokal med *jättegröe* i ett vägdike strax utanför Eksjö. Margareta tyckte att belägget påminde om *kvarngröe* och bad mej att ytterligare kontrollera om så kunde vara fallet. Den 20/8 gjorde hustrun och jag en liten biltur och kom att passera jättegröelokalerna. Vi stannade och jag gick ner till och utefter hela beståndet som växer ungefär 20 m i vägdikets sträckning. Så gott som alla vippor var frötomma varför jag ej med bestämdhet kunde avgöra om det fanns kvarngröe med bland jättegröet. Jag återvände till bilen med funderingen att "jag kanske inte är på rätt plats" och körde sedan vidare mycket långsamt och med spaning i diket.

Efter något hundratal meter tyckte jag att det började bli gott om fröställningar på *knappstågen* som växte i diket. De avvek också genom att ge ett nästan klotrunt intryck, då kunde det inte vara *veketåg*. "Detta har jag sett förr, men var?" for det genom huvudet. Sen började hjärtat slå lite hastigare, så här såg det ut när vi besökte lokalen för *svärdtgång* hos Ingvar Christoffersson, bara med skillnaden att färgen var ljusbrunare, det var tidigare på säsongen. Med *svärdtgång* i tankarna fortsatte jag till närmaste vändplats och sedan tillbaka. Parkera i dikeskanten och kontrollera. Det var *svärdtgång*! Beståndet är mycket rikligt och sträcker sig ungefär 200 m utefter det västra vägdiket såväl på inner- som ytterlänten. Efter att ha tagit ett antal belägg fortsattes färden hemåt. Några telefonsamtal bl.a. till Margareta och till Ingvar med lite "tråkning". Tillsammans med Kerstin Peterssons fynd i Braås-trakten har vi nu fyra lokaler i Småland. Med lite kartarbete får Eksjö-lokalen följande text på etiketten:

Art: *Juncus ensifolius*.

Karta, ruta: 7F Tranås SV, ruta E2.

Lokal: Vinkeltomta 800 m ONO t NO, V vägdiket, väg 132. Rubin: 7F0b 24 11.

Biotop: Fuktigt vägdike. Datum: 1995-08-20.

Lokalen ligger i huvudsak mellan teilstolpe nr 137 och 140.

Nu kan man fråga sig, varför växer *svärdstågen* just här? Med lite efterforskning hos vägfolk visar det sig att väg 132 reparerades mycket grundligt åren 1970 – 72. Enligt vägmästaren besåddes slänterna med hjälp av en särskilt utrustad lastbil, vilken användes på flera platser i södra Sverige. Det påstås också att en del av gräsfröblandningen som användes var från Nordamerika, där ju *svärdstågen* är vanlig. Eftersom alla våra smålandsfynd tydligen sitter i vägdiken, kan man väl anta att det finns ett samband, och att det måhända finns fler ännu ej upptäckta lokaler i landskapets fuktiga vägdiken. All anledning till uppmärksamhet.

Allan Karlsson; Liljeholmsvägen 6; 575 39 Eksjö

Från årsmötet 1995

INGVAR CHRISTOFFERSSON

Årsmötet 1995 hölls 7 juli på Hotell Svanen i Kalmar. I styrelsen nyvaldes Gunvald Bruce, Åke Rühling och Åke Widgren. Gunvald, som är väl förtrogen med Västervikstrakten, kommer att göra sitt bästa för att fylla tomrummet efter Birger Danielsson, den svåraste uppgiften vi nu har i föreningen och inför floraskrivandet. Åke Rühling är snart klar med sin Oskarshamnsflora och kommer att bli ett stöd genom sin stora erfarenhet med skrivande och redigering. Åke Widgren har både som byrådirektör på naturvårdsenheten i Karlskrona och under fritiden skaffat sig stora kunskaper om natur. Under senare år har han främst botaniserat i Åsnen och angränsande sjöar och särskilt kompletterat utbredningsbilderna för några sällsynta gräs. Hela styrelsen finner Ni på insidan av främre omslaget i detta nummer av Parnassia.

Efter årsmötet berättade Göran Wendt, John och Ingvar Christoffersson om floraarbetet. Crister Albinsson, som arrangerat både årsmöte och utflykter, kåserade om Kalmars och Kalmartraktens flora. Han tog oss senare med på en stadsbotanisk vandring i kuststaden och visade oss många roliga arter, exempelvis *välsk krassing*, *spikvallmo*, *ulltistel*, *jättenattljus* och *spetsfingerört*, den senare den botaniskt kanske intressantaste inkomlingen. För egen del njöt jag mest av att se *luddvickern*, som nu stod i sitt vackraste flor.

Exkursion i Möre

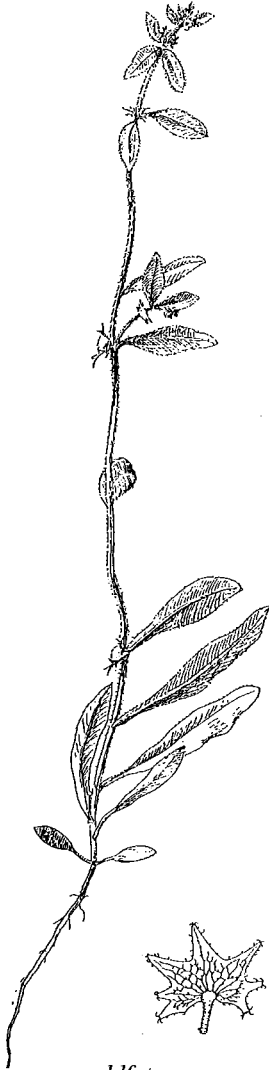
Under heldagsutflykten 8 juli for vi söderut genom Möre, som ju betyder "Det vattenrika landet". Numera är emellertid låglandet mest uppodlat och många ursprungliga miljöer

spikvallmo

försvunna. Men det finns värdefulla åar, grusåsar och bebyggelsemiljöer.

I samhället Ljungby såg vi nära Ljungbyån och i tomtgränser *långsvingel*, *alaskadunört*, *brunnäva* och *stor kardborre* (se bild s. 8). Vid Ljungby holme, högsta punkten i byn, uppträdde vid gamla tomter en restvegetation, som tyder på tidig odling: *skär kattost*, *paddfot*, *gatkrassing*, *lönnmålla* och *vildpersilja*.

paddfot
nederst till höger frukt

brunnäva
överst till vänster blomma

långsvingel

Hembygdsföreningen passade på att bjuda på kaffe, en åtgärd mot vilken ingen protesterade.

Efter diverse uppehåll för exempelvis *grenigt kungsljus* och *dvärgseradella* nådde vi det fina Örarevet i Söderåkra socken. Det är en smal grusrygg, som vänder västra sidan mot en lugn och igenväxande vik och östra mot öppna havet. Västra sidan imponerar genom sina vackra vegetationszoneringar med varierande beteshävd, östra genom sina eroderade klapperstensstränder med finsediment i skyddade lägen.

strandmålla

strandkål

Det var en rik flora som mötte oss och jag skall inte nämna mer än några exempel på de många arter vi fick se. *Mattfibbla* i kortsnaggad, torr betessvål var nära granne med fuktighetskrävande *dvärglin* och *knutört* på intilliggande finsediment. *Brudbröd* och *revfingerört* bildade vackra mönster. *Backtimjan* lyste utefter stigar och i labyrinter. *Mällor*, *strandråg*, *strandgråbo*, *strandkål* och *marviol* var rikliga på den exponerade stranden.

När vi slutade promenaden på Örarevet var vi mycket belåtna men trots allt litet mätta på intryck och trötta av värme. Det kändes bra med förfriskningar på Hotell Svanen, innan vi återvände hem.

Crister och hans fru Inger förtjänar beröm för ett innehållsrikt, välorganiserat och trivsamt årsmöte. Det blev för många av oss årets bästa botaniska upplevelse.

Fyndhörnan

När datorn stängts för nya växtfynd kommer vi ändå att ta emot uppgifter om sällsynta eller märkliga växtfynd. En del av dem tänker vi publicera i Parnassia under rubriken "Fyndhörnan", andra kommer vi att "lagra" för senare användning.

Fortsätt alltså att rapportera nyfynd av trevliga kärlväxter, mossor, svampar, alger och lavar till Margareta Edqvist; Syrengatan 19; 571 39 Nässjö. En liten "tjyvstart" sker redan på sidan 9 i det här numret av Parnassia.

Databasen stängs

Insamlandet av fyndplatser kommer att fortsätta. Men floraskrivandet är beroende av att allt material är insamlat och datalagt — och nu måste vi helt inrikta oss på att göra boken färdig.

Därför stänger vi databasen slutgiltigt 1995.12.31. Fram till dess men inte en dag längre kan Du alltså rapportera riktigt intressanta fynd, som Du vill ha med i florän. Vi måste dock förbehålla oss rätten att sovra i det material, som kan komma in.

Vi kommer också att sluta att samla in uppgifter från herbarier och litteratur. Riktigt heltäckande blir vi aldrig och vid årsskiftet kommer allt viktigt material att vara med.

Till Parnassia 1996:1 har Margareta lovat en omfattande rapport om hur det går med floraväktariet. John och jag kan då ge en fylligare redogörelse om floraskrivandet.

Margareta vädjar till dem som inte skickat in sina floraväktarrapporter att göra det snarast. Hon behöver dem verkligen nu.

Nästa årsmöte planeras till sjön Äsnen. Vi undersöker möjligheten till en förläggning i trakten av Urshult — den vackra fruktodlarbygden.

Skatelövsfjorden och Husebyområdet i norr har vi ju redan sett. Vik alltså andra helgen i juli för denna aktivitet.

*äppelblomning
okänd konstnär*

Ingvar Christoffersson; Göträdsgatan 8; 341 39 Ljungby

Hållaven *Menegazzia terebrata* i Kronobergs län

KRISTER WAHLSTRÖM

Hållaven tycks vara en sällsynt lav i hela Sverige. Enligt Artdatabankens "Rödlistade växter i Sverige 1995" är arten inte funnen i Kronobergs län. Efter sommarens sökande efter Nyckelbiotoper i Skogsvårdsstyrelsens regi får uppgifterna härom revideras. Arten har en utbredning av ett bälte genom Syd- och Mellansverige. Lokalerna är spridda men troligtvis finns en dragning mot de mer västliga och regnrika delarna av landet.

Det tycks stämma även i vårt län. Sommaren 1995 inventerades Markaryds socken längst ner i den sydvästra delen av länet. Det dröjde inte länge innan hållaven dök upp. När inventeringen av socknen var klar var arten funnen på 6 lokaler, alla i den västra delen av socknen. Första fyndet gjordes i en fin alsumpskog som ligger endast 100 m från Hallandsgränsen. De övriga fynden ligger något mer österut men följer Lagaåns dalgång.

Nedan följer en lista på fyndlokalerna:

<i>Bynamn</i>	<i>RUBIN-kod</i>	<i>substrat</i>	<i>fynddatum</i>
Torp	62649-13552	på 2 alar	1995-06-21
Tänneryd	62666-13612	på en al	1995-09-01
Tänneryd	62681-13626	på en glasbjörk	1995-09-05
Tänneryd	62676-13627	på en klibbal	1995-09-06
Tänneryd	62673-13624	på en glasbjörk	1995-09-06
Markaryd	62654-13664	på 2 klibbalar	1995-09-21

I Ljungby kommun har jag hitintills inte lyckats hitta arten. De lokaler i Markaryd där arten finns är mycket fina. Alla lokalerna har jag bedömt som nyckelbiotoper, inte bara därför att hållaven finns. Ofta är lokalerna påverkade av rörligt markvatten som alltid ger en rikare flora. De är alltså belägna i områden med kuperad terräng. Sådana områden är ovanliga i Ljungby kommun.

Men ge inte upp! Hållaven kan vara svår att hitta då den liknar den allestädes närvarande *blåslaven*. Den är dock alltid hårt fastklamrad till värdrädets bark och har en mer regelbunden delning i bålmönstret. Åk gärna och titta på den på någon av dessa lokaler (men samla inte in den) för att sedan lättare hitta den hemma. Lycka till!

Krister Wahlström; Åby; 340 14 Lagan; tel. 0372-352 15

överst lundkardborre
nederst stor kardborre, till vänster längdsnitt av frukt

Fyndhörnan

Klotgräs *Pitularia globulifera*. Grund sjöstrand söder om Skeda, Bolmsö, Tannåkers sn. Johan Sjögren.

Backfingerört *Potentilla collina*. Sandhed, Idös norra del, Västrum. Första skärgårdsfyndet i norra Småland. Roger Karlsson.

Vårvicker *Vicia lathyroides*. Torr slättermark på hyperit. Höö, Stenbrohult. Göran Bengtsson.

Strimklöver *Trifolium striatum*. Betesmark, Ödlånga, Mönsterås. Första fyndet för Småland under senare tid. Rik förekomst. (1995 var ett rekordår för den på Öland). Siewar Johansson.

Korstörel *Euphorbia lathyris*. Tioalet exemplar på schaktmassor vid Svalliden utanför Oskarshamn. Växte tillsammans med bl. a. *hundrova*, *Bryonia alba*, och *taggsallat*, *Lactuca serriola*. Första fyndet i landskapet. Åke Rühling.

Grenbingel *Mercurialis annua*. Två högar av jord från Uddegatan, Påskallavik. Inga andra fynd under inventeringen, dock funnen i Oskarshamn under 1910- och 1920-talen. Åke Rühling.

Ljungsnärja *Cuscuta epithymum*. Åkerkant, N Börsnäs, Gamleby. Roger Karlsson.

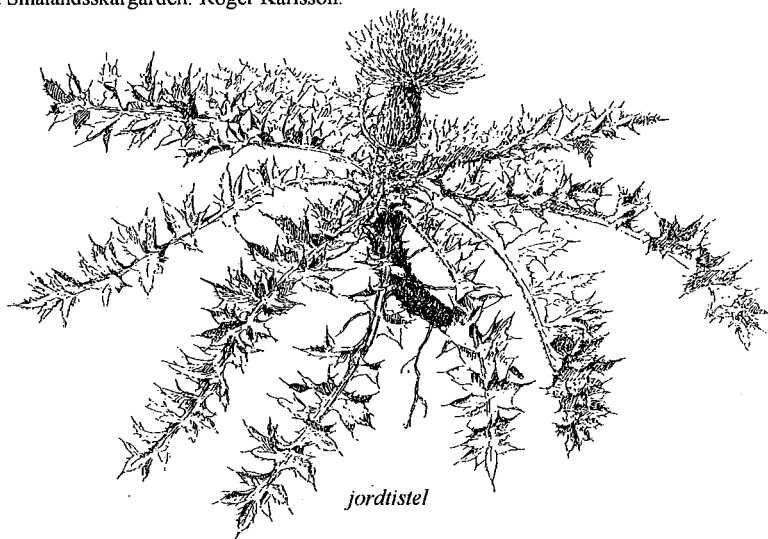
Svedjenäva *Geranium bohemicum*. Åseda. Brandfält uppkommet 1994. Ett femtontal exemplar 1995. Kerstin Petersson.

Lundkardborre *Arctium nemorosum*. I ädellövskog på hyperitberggrund. Höö, Stenbrohult. Göran Bengtsson.

Jordtistel *Cirsium acaule*. I betesmark på hyperit. Ett senkommet återfynd av en tidigare känd art. Göran Bengtsson.

Flytsäv *Eleogiton fluitans*. Bolmsö, Tannåker. Samma lokal som för klotgräset ovan. Johan Sjögren.

Gropnate *Potamogeton berchtoldii*. Göl på Mellankällhamnen. Loftahammar. Första fyndet i hela Smålandsskärgården. Roger Karlsson.

jordtistel

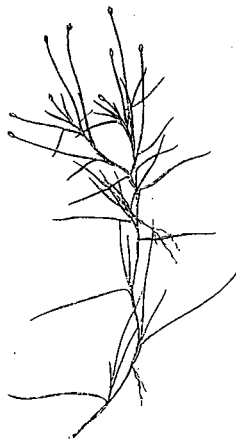
Flytsäven vid Tuvesjön i Ljungby kommun

KRISTER WAHLSTRÖM

Inledning

Flytsäven är en i Sverige sällsynt växt som endast förekommer i de sydvästra delarna av landet. I Data-bankens utgåva "Rödlistade växter i Sverige 1995" betecknas arten som sällsynt (alltså en 3:a). Arten förekommer enligt samma källa i Skåne, Småland, Halland och södra Västergötland. Det främsta hotet mot arten är eutrofiering, alltså en ökad näringstillförsel.

I Tuvesjön upptäcktes arten av Bertil Möllerström, Traryd 1978. I samband med nyckelbiotopsinventeringen i Hamneda socken besöktes sjön på ett flertal platser vid månadsskiftet juli – augusti 1995, vilket ligger till grund för denna artikel.

flytsäv

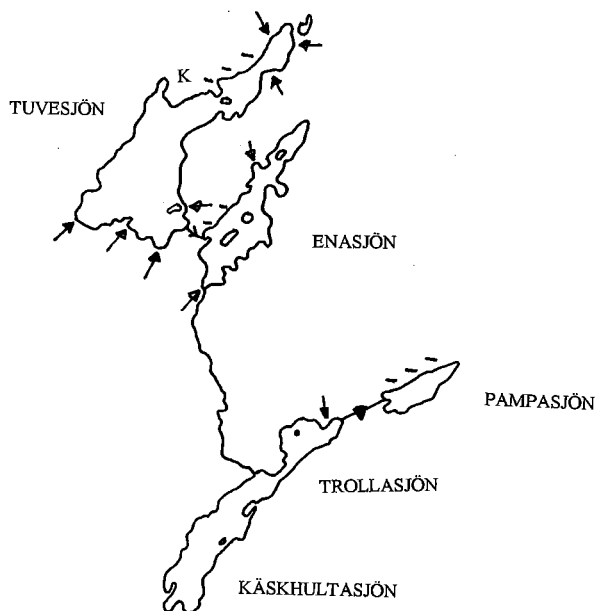
Dagens situation

Sensommaren 1995 var flytsäven vanlig i Tuvesjön. Jag var inte nere överallt längs sjöns stränder men på kartan har jag markerat ut var flytsäven uppträder mer eller mindre allmänt. Negativa observationer förekommer endast från området runt Klynneudde som markerats med ett K på kartan. Troligtvis förekommer arten mer allmänt på östra sidan beroende på att de västliga vindarna är dominerande. Flytsäven rycks loss och driver över till den östra sidan. En av de viktigaste kärnplatserna ligger nedanför Hökhult. Här växer arten talrikt tillsammans med *småsilesår*, *brunag* och även enstaka tuvor av *sjötätel* (som hittades av Åke Widgren). Ett mycket fint område. Primärfyndet gjordes nere vid badplatsen i Stighult, där arten fortfarande förekommer. En damm har grävts ut i sjökanten där flytsäven växer talrikt tillsammans med *löktåg*. Denna damm rensas varje år, här är arten till förtret för markägarna.

Bertil Möllerström hittade också arten nedanför Bohokstorp redan 1983.

Artens spridning till nedanför liggande sjöar

I detta område har flytsäven inte tidigare setts utanför Tuvesjön. Nu förekommer den i både Enasjön och Trollasjön, vilka båda sjöar ligger nedströms Tuvesjön i samma vattensystem. Vid Enasjön påträffades arten dels vid en båtplats nedanför En, dels vid bäckens utlopp ur sjön, på båda ställena sparsamt. Tuvesjön är en klarvattensjö med storlom och fiskgjuse, Enasjön en sjö med sankar, kärraktiga

Fyndplatser av flytsäv vid Tuvesjöns vattensystem 1995
Pil: fynd av flytsäv; - : besökt plats men inget fynd; K: Klynneudde

stränder. Enasjön kommer inte att bli en bra sjö för flytsäven, som vill ha klarvattensjöar med för dessa typiska stränder. Gles vegetation och inte allt för hård konkurrens. Arten har med all säkerhet kommit till Enasjön flytande genom bäcken som sönderblåsta fragment av den rika förekomsten i Tuvesjön.

Det är dock inte nog med Enasjön. Vid ett besök vid Trollasjön hittades ett ca 1 m² stort bestånd av flytsäven vid den nordöstra stranden. Säkerligen samma fragmenttransport som vid Enasjön. Senare i augusti besöktes även Pampasjön, men där kunde inte någon flytsäv hittas. Käskhultasjön har inte besökts.

Sammanfattning

Flytsäven förekom allmänt på lämpliga stränder vid Tuvesjön 1995. Alla stränder är lämpliga utom de på västra sidan. Arten har spridit sig till Enasjön, som dock inte är en lämplig växtplats, varför jag tror att arten går ut om inte nya plantor kommer från Tuvesjön. Arten har också påträffats vid Trollasjön, där jag kan tänka mig en ökning och kanske en spridning till Pampasjön. Dessa båda sjöar borde passa flytsäven.

Krister Wahlström; Åby; 340 14 Lagan; tel. 0372-352 15

Rapport från utskären

ROGER KARLSSON

Eftersom de flesta medlemmarna i Smålands Flora bor och verkar inom andra områden än den smala remsa av skär som följer yttersta kustbandet, så vill jag ta upp just ett av dessa skär i en liten anspråkslös uppsats. Det råder ingen tvekan om att skärgården är ett område där ovanligt få botanister dragit fram. Om så ej vore fallet, skulle jag inte ha hittat så många tidigare okända arter och lokaler i skärgården. På de yttersta skären är fågelskyddsområdena legio och förhindrar försommarbesök. Dessutom blåser det ofta därute, vilket omöjliggör tillträde.

Under tio års "arbete" för Smålands Flora har jag besökt i stort sett varje holme och varje skär mellan Kråkelund och Loftahammar. Genom Smålands Flora har jag dessutom tillgång till alla växtuppgifter från nämnda område. Detta har givit mej de erfarenheter jag stöder mej på i mitt arturval i uppsatsen. Jag tar här inte upp de triviala skärgårdsväxterna, de som finns på varje holme. Däremot kan en och annan "fastlands-planta" komma med, därför att den är ovanlig i skärgården. Jag tar i första hand med sådana arter som är sällsynta även i utskären och nästan helt saknas i andra områden.

Kållhamnarna

Jag väljer Stora och Mellersta Kållhamnarna i rutan 7H 1b Sladö. Kållhamnarna är belägna 1 km söder om Sladö, en mil nordost om Västerviks tätort. De två skären är tillsammans 400 × 150 meter. De är uppbyggda av diabas, magma som trängt upp ur sprickor i jordskorpan, och ger grogrund för kalkkrävande arter. Vid en första anblick verkar skären helt hopplösa botaniskt sett, knaperstekta torrberg med knastrande tuschlavar. Några skrevor är helt igenväxta av *en*, *slån* och *stenrosor* och omöjliggör tillträde.

På Stora Kållhamnen finns dock ett litet glo (grund vik), som är nästan avsnörd från havet. På Mellersta Kållhamnen finns ett par små kärr eller gropmossar, i övrigt bara berg och steniga klippstränder.

Kring gloet på Stora Kållhamnens nordvästra udde finns en smal strandäng, där tyvärr ett allt frodigare vassbestånd tränger på. I strandängen växer (i början av augusti) en röd matta av *kust-* och *dvärgarun*. Den sistnämnda är ibland 25 cm hög! Den brukar hålla sig kring 5. Dessutom har dvärgarun den lilla egenheten att sluta sina kronblad mellan kl. 11 och 12 på dagen oavsett vädret.

Till det röda i strandgräset bidrar även *strandrödtoppa* och *strandkrypan*. I gloets innersta del trampar man på en matta av *spikblad* (inte alls så vass som det låter), *ormtunga*, *smultronklöver* och *strandnarv*. Den sistnämnda växer även i klippsprickor och är svår att skilja från *krypnarv*, om man är ovan, inte annars! Ett par stånd *klöverart* finns också i vasskanten, och runt hela gloet står den vita lilla *bungen* tätt. *Strandmyntan*, den håriga brackvattenformen av *vattenmynta*,

bildar täta rosa bestånd i och omkring vassen. Det doftar starkt av menthol då man går i gräset.

Strax ovanför den fuktigaste strandängen står *vildlinet* tätt, och fortsätter vi längs stranden hittar vi *toppfrossört* bland stenarna. Även *strandgråbo* och *malört* finns representerade. Bland strandblocken lyser också de gula spiorna av *småborre* och *luktsmåborre*. Två stånd av *strandrag* står i klippsprickor. Den vill ju eljest ha sandstränder. Uppe på de torra bergen växer *backlök* tillsammans med den (här ute) vanligare *sandlöken*. Överallt *duvnäva*! *Liten blålocka* och *harklöver* ser man sällan i utskären, men här finns de liksom *brunörten*.

I de små uttorkade gölarna eller gropmyrarna växer *rosenpilört*, *grönstarr* och (faktiskt) en *råttsvans*.

Där det fortfarande — trots högsommartorkan — finns vatten kvar i klippgölarna, växer *löktåg*. I en göl dominerar *gropnate*. Den har här sin enda skärgårdsförekomst mellan åtminstone Oskarshamn och Västervik, kanske överhuvudtaget.

Lika sällsynt i skärgårdsmiljö är *trädstarren* som vajar som ett sädesfält i en gropmyr — utan ett enda blomax.

En av våra vackraste carexarter är *slokstarren*, som växer i en liten torvmyr högst uppe på Stora Kållhamnen. En närmast utopisk lokal för arten.

Därmed har jag nämnt de intressantaste av de 164 arter jag hittade på Kållhamnarna denna augustidag. (Ytterligare något tiotal vårväxter bör finnas). Till sist vill jag nämna att praktiskt taget alla, för området tänkbara, ormbunkar finns på Kållhamnarna, d.v.s. *träjon*, *stensöta*, *ormtunga*, *skogs-*, *lund-*, *nord-*, *sten-*, *maj-*, *hälle-*, *svart-* och *gaffelbräken*, den sist-nämnda trots att den lär vara kalkskyende.

Så kan det blomma på ett par av de yttre skären, som från fastlandet bara ser ut som kala ogästvänliga klippryggar ute i havs-

strandrag

Roger Karlsson; Tallskärsgratan 6; 593 50 Västervik; tel. 0490-341 03

Årsmötet 1996

Årsmötet 1996 kommer att hållas i trakten av Urshult andra helgen i juli. Exkursionen kommer bl.a. att gå till Åsnen-området. Närmare besked och inbjudan kommer i Parnassia 1996:1.

Styrelsen

Om misteln

JOHN CHRISTOFFERSSON

Högsby håller sig med ett kommundjur och en kommunväxt. Djuret är malen, den hemlighetsfulla jättefisker, som gömmer sig djupt nere vid Emåns botten, dock knappast längre inom kommunens gränser. Desto bättre motiverad som kommunal symbol är misteln. I Högsby samhälle och ännu mera vid Berga gård några kilometer åt sydost är träden nämligen fulla av mistlar. På sommaren lägger den ovane knappast märke till dem, men när träden står avlövnade ser man deras bollar hänga överallt i trädkronorna, där de med sin bjärt gulgröna färg och sina stora vita bär kontrasterar mot det mörka grenverket.

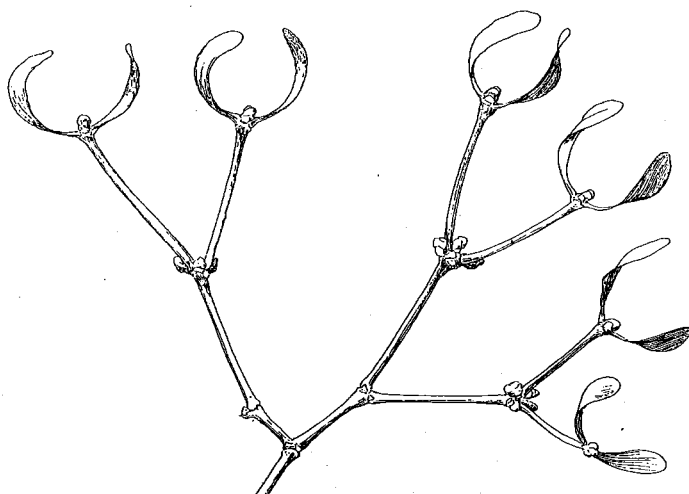
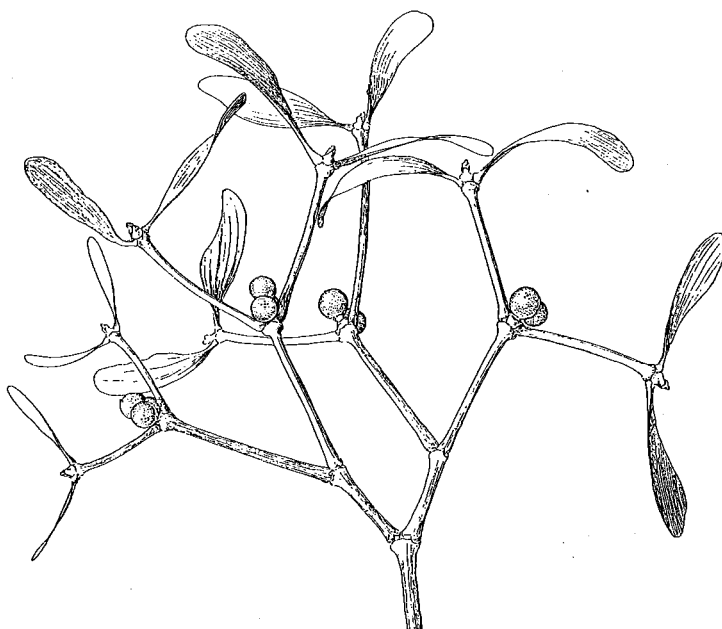
Biologi

Misteln är en halvparasit. Den börjar som ett klibbigt "frö", fastklett på en gren eller en kvist. Första sommaren skickar den in ett rotliknande sugorgan i värdväxtens ved och en pytteliten stam med två små blad åt andra hållet. I fortsättningen delar sig växten gaffelgrenigt varje år. Genom att räkna grenparen kan man alltså få en uppfattning om åldern på en mistel. Vid Högsby kan man hitta drygt 20-åriga mistlar med en diameter på bortåt metern. Misteln blir gles och småbladig i lönn och andra träd med täta kronor, men i t. ex. äppelträd med öppnare kronor blir den yvig och storbladig.

Misteln är skildkönad. Blommorna sitter tre och tre. Hos honmisteln är de gröna, fyrtaliga och nästan luktlösa. Hos hanväxten, som är mycket sällsyntare, är mittblomman sex- och de båda sidoblommorna fyrtaliga. Hanblommorna är gula och doftar äpple, och därför kan de trots att de inte är vanliga hittas av de små insekter, som pollinerar växten. "Bäret", som mognar på förvintern, är vitt och halvgenomskinligt. Det äts med förtjusning av vissa fåglar, särskilt snöskata, dubbeltrast och sidensvans. Det latinska namnet på dubbeltrast, *Turdus viscivorus*, betyder just "mistelälskande". Det är också genom fåglar växten sprids. När frukten passerat deras tarmkanal fastnar nämligen fröna ofta på trädens grenar och kvistar, där de börjar gro.

Utbredning i Norden

I Norden förekommer misteln inom framför allt tre områden. De i särklass flesta växer vid stränderna av **Mälaren**, särskilt i närheten av Västerås (misteln är som bekant Västmanlands landskapsblomma). Då Bertil Walldén räknade de nordiska mistlarna 1952 uppskattade han denna förekomst till minst 30 000 exemplar. De båda andra stora bestånden finns vid **Högsby** och vid inre delen av **Oslofjorden**. Beståndet i Norge anses befinna sig på tillbakagång. Så är inte fallet vid Högsby, där arten efter att ha reducerats kraftigt under fyrtioalets hårda vintrar på nytt började öka strax efter 1960. Mistelns expansion sammanföll med björktrastens,

mistel, överst honplanta, nederst hanplanta

som efter att ha varit en rätt sällsynt fågel nu blev mycket vanlig. På våarna kunde man se träden fulla med larmande skaror av snöskator, som konsumerade bär av alla krafter. Numera finns det säkert betydligt fler mistlar vid Högsby än de 3000 som Walldén räknade. Misteln har dessutom spritt sig till nya platser, både vid Högsby och längre bort, till **Ruda** en mil och till **Långemåla** en och en halv mil åt sydost.

Under Smålands Floras inventeringar har misteln hittats i åtta rutor. Fyra av dem ligger i Högsby kommun. De övriga är:

- 4G 7g **Kläckeberga** socken: Horsö,
- 4G 8g **Åby** socken: Björnö,
- 5G 7h **Döderhults** socken: Stridsholm,
- 6G 1g **Döderhults** socken: Sjöketorp.

Efter 1850 har det växt mistel på minst två platser till i Kalmar län: Ekön i **Misterhults** socken (troligen ännu i sen tid) och Vinäs i **Västra Ed** (till 1860-talet).

Från Kronobergs län finns uppgifter från tre lokaler, samtliga i **Vittaryds** socken i närheten av sjön Vidöstern, nämligen "Torsets skog" (där den senast sågs i en lind 1928 av "jägare Eklund"), Askenäset "vid Erikstads å" (omkring 1890) samt nära gården Köp vid vägen mellan Vittaryd och Gavlö (den växte där i en ek och sågs sista gången omkring 1870). Uppgifterna från Vittaryd bör nog inte anses som helt säkra. Men å andra sidan — redan Linné berättar i *Flora Suecica* att misteln växer "i Småland i Vittaryds socken i Sunnerbo"! Misteln finns också i **Sankt Anna** socken i Östergötland. Därmed är alla förekomster i Norden nämnda utom två danska, en på **Själland** och en på **Fyn**.

Förklaringar till utbredningen

Misteln nordiska utbredning är egendomlig. Man har försökt förklara de spridda förekomsterna med att arten skulle innefatta två raser med olika köldhärdighet. Till det yttre ser alla nordiska mistlar likadana ut, men G. Erdtman har visat att det finns två något olika pollentyper, av vilka den ena återfinns hos den förmodat mer köldhärdiga rasen vid Mälaren, den andra hos mistlarna vid Högsby och i oslotrakten.

Det är en gammal föreställning, att misteln är en relik från de rika lövskogarna under bronsåldern. Pollendiagrammen visar att misteln var vanlig då (ungefär 5000 – 1000 f. Kr.). Erik Almquist lade 1964 fram en teori, som verkar mer sannolik. Han kunde inte föreställa sig att växten någonstans i norra Europa skulle ha överlevt fimbulvintrarna vid järnålderns inträde. Enligt Almquist återkom misteln till Sverige först under 1600-talet genom att fältherrarna förde med sig park- och fruktträd från kriget i Tyskland. Sedan skulle arten åter ha försvunnit under den extremt kalla vintern 1708 – 1709 men dessförinnan hunnit sprida frön, som bildar grunden till senare förekomster (Linné rapporterar misteln första

gången från Sverige 1730). Åsikten stöds av att alla kända växtplatser fram till 1850 är belägna vid säterier och kungsgårdar.

Men sedan Almquist lancerat sin teori har man i norra Uppland hittat pollen-korn, som bestämts till 800-talet efter Kristus — 1500 år efter bronsålderns slut!

Raser

Vår mistel är i stora delar av övriga Europa vanlig (alltför vanlig tycker frukt-trädsodlarna, som ser den som ett plågoris). I södra Europa finns utom vår "löv-trädsmistel" **Viscum album ssp. album** också två raser av "barrträdsmistlar", en som parasiterar på tall **ssp. austrinum** eller **pini** och en som växer på ädelgran **ssp. abietis**.

Värdarter

Vår mistel har ungefär 30 värdarter. Tre fjärdedelar av alla nordiska mistlar växer på *lind*. De närmast vanligaste värdträden är *lön* och *äppelträd*. I Norden är *alm* och *ask* mycket ovanliga som värdar, och arten har aldrig — utom eventuellt vid vid Köp i Vittaryd! — påträffats på *ek* eller *bok*.

I högsbytrakten är *linden* det dominerande värdträdet. Vid Berga gård dominerar lindarna helt. Här finns också väldiga mängder mistlar i några stora *svartpilar* framme vid herrgården. Kring Högsby går också misteln mycket gärna i *björk*, som annars är en ovanlig värdväxt. Det är tydligt att björkarna vantrivs med sina gäster, som gör dem småväxta och deformerade. Inne i Högsby samhälle är *lön* och *äppelträd* vanligast som värdar. En äppelträdgård i Hammarby strax utanför Högsby är helt invaderad av mistel. Jag talade för några år sedan med den nu bortgångne ägaren, riksdagsman Nils Larsson, som anmärkte: "Jag har lagt märke till, att de helst går i den sort som heter *Stenkyrke*". Det är till att vara granntyckt!

Av ett särskilt intresse är de mistlar som slår sig ner i *ek* och *hassel*. Kring dem har spunnits myter, som i alla tider gjort misteln farlig och hemlighetsfull. Men om misteln i folktron ska jag berätta nästa gång!

Källor:

- Almquist, Erik i SBT 58, 1964.
- Hylander, Nils, 1966: Nordisk kärlväxtflora II.
- Lindstam, C. S., 1931: Ur Smålands Flora (artikel i SBT).
- Linné, Carl von, 1745: Flora Suecica.
- Walldén, Bertil, 1961: Misteln vid dess nordgräns.
- Smålands Floras inventeringsrapporter.

John Christoffersson; Villa Vibo, Långemåla; 570 76 Ruda

Rysstistel eller vad?

BIRGER LINDGREN

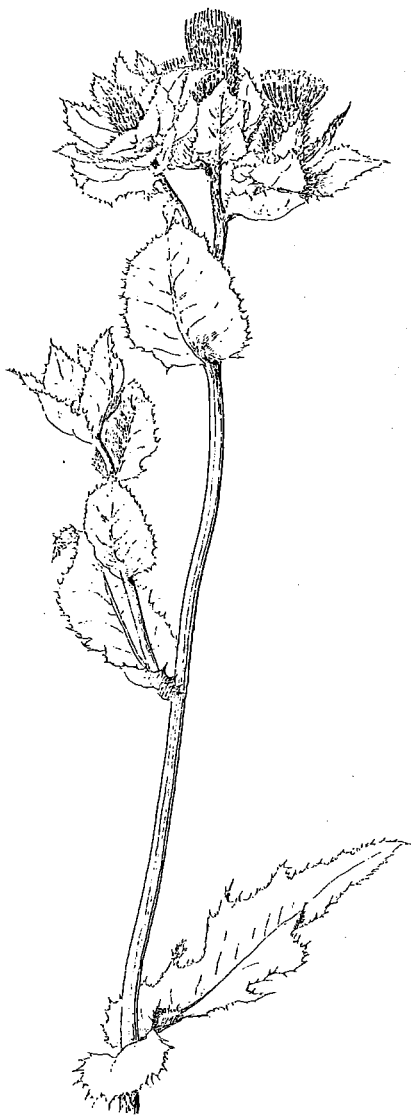
Rysstistel kan vi inte hitta i våra floror, registren må vara hur långa som helst. Men för ca ett halvt århundrade sen frodades den i Vrigstad, säger en pålitlig sagesman.

"Rysstisteln var mjukare och inte alls så taggig som de andra tistlarna. Vi kallade den rysstistel, för vi trodde den kommit från Ryssland med vete man fått därifrån." Kan man gissa, att ryssstisteln var *kåltistel* — den är ju vanlig i de baltiska länderna. I dag hittar vi varken ryss- eller kåltistel här i trakterna. Invandraren blev måhända mobbad av smålänningarna och så av klimatet förstås.

Kvarnen i Komstad

I Komstad, kring kvarnen, växer på flera ställen *tysk fingerört*. Vackert lysande gul tävlar den med vårsolen. Det står i skrifterna, att den kommit från Östeuropa. Hur kom dessa växter — kåltistel och fingerört över Östersjön? Språnget är långt för så späda ting.

Vi vet, att 1871 byggdes kvarnen i Komstad. Kvarnen fick tre stenpar. I bygden förekom ej sädesodling annat än för bondens eget behov och för det räckte säkert de många små skvaltornas malförmåga. Till den nya stora kvarnen köpte man säd från Estland. Den tidens säd var ej särdeles ren från ogräsfrön. Från slutet av 1920-talet hade man i Komstad tämligen bra frörensare och rensat borde väl satt något frö någonstans, kanske en

kåltistel

kåltistel, kanske en tysk (estnisk) fingerört.

Om nu inte fjärran växter så ofta fick gro och grönska vid våra kvarnar, så bör man väl ändå kunna räkna med att många av våra egna åkerogräs skulle fått chansen att etablera sig invid kvarnarna. Vem vet, kanske en del finns att notera (med rubiner) kring de hundratals skvator, som fanns i bygderna. Se i kvarnkommissionens rapporter om de kvarnar, som fanns i skarven mellan 1600- och 1700-talen. Leta!

Hittar du nu inga spännande växter, så gläds åt att stå inför ett litet kulturminne. Varje kvarnställe har minnen från en tid helt annorlunda än vår. Nu skulle vi hoppa högt av glädje för en blommande *klätt* — farfar svor över eländet. (För att ett ögonblick återgå till ryssen, lär han uppskatta klätt i säden; fröna sägs ge en extra fin arom åt vodkan.)

Och skulle du vilja se klätt i blom i den egna täppan, så kan undertecknad sända några frön — en enkel spridningsväg. Ring, så sänder vi.

Dikter om blommor

Blommor har under florainventeringen ibland nästan bara blivit en grej att inordna i listor och vackert på kartor med RUBIN-koordinater. men blommor är ju något mera — ”blomma, blomma, var mitt hjärtas tröst”.

Dikter om blommor kan vara sedelärande. För att dikten ska bli riktigt bra, bör förstås en smålänning ha klämt fram rimmen.

Ingvar Christoffersson och undertecknad talade en gång om det fostrande i att läsa sådan poesi och vi kunde tänka oss att ha en liten Flora poetica-hörna i Parnassia. Vad sägs? Lämna in förslag till Ingvar Christoffersson — Sedelärande blomsterpoesi.

Vi börjar med Alf Henriksons dikt, som ger en stilla uppmaning att gripa tillfället i vingen:

”Jag såg att häggen blommade
och kände doft av den.
Då gick jag till min älskade och sade:
‘Se och känn’.
Hon stod vid makaronerna
och sydde på en klut.
Och när hon lyfte blicken
hade häggen blommat ut.”

Birger Lindgren; Björkängsg. 64; 576 32 Sävsjö; tel. 0382-106 22

De flesta bilderna i detta nummer av Parnassia är tagna ur Olaf Hagerup, Vagn Petersson, Botanisk atlas. 1956 - 60

Öar blir naturreservat

INGVAR CHRISTOFFERSSON

När jag för snart tio år sedan arbetade med länsstyrelsens naturvårdsprogram klarade jag inte alltid av att både vara noggrann och hinna så mycket som var nödvändigt. Jag måste göra bedömningar med otillräckliga kunskaper som grund. Varje gång jag återvänder till ett objekt, som utsatts för alltför ytlig behandling, får jag dåligt samvete. Bedömde jag det riktigt eller fel?

I somras bjöd skogsvårdsstyrelsens naturvårdare mig med på en båttur på sjön Åsnen till öarna utanför Jätsberg. De är högaktuella nu eftersom länsstyrelsen arbetar med ett naturreservat, där de skall ingå. Jag blev inte besviken: på var och en av dem finns så stora värden att de motiverar högsta skyddsvärdesklass. Naturvärdena förstärks av att de omges av en mängd småöar och skär. Vindpinade *tallar*, *granar*, *ekar*, *aspar* och *rönnar* är utomordentligt dekorativa i landskapsbilden och goda utsikts- och viloplatser för fåglarna.

Harö

Harö är störst bland öarna. Där finns ett sammanhängande granbestånd samt dungar av *ek* och andra lövträd. Ekarna är ofta mycket stora och står glest eller i grupper. Mellan dem finns vida, solljusa luckor, kantade av torniga *vildaplar* och *hagtorn*.

Örnbräknarna blir ibland ovanligt frodiga och ser ut att vara helt dominerande bland växterna. Men viker Du dem åt sidan finner Du att bladskriften omslingras av *lövbinda*, en växt som inte är allmän i trakten. Du kan också njuta av stora saftiga *smultron*.

Åldern varierar även på de stora träden. Ett träd upphör så småningom att växa och åldras i stället precis som en människa. De som bedömer trädens ålder bara efter deras storlek befinner sig snart utanför verklighetens värld. Men på Harö finns allt: små och stora träd, unga, gamla, döende och döda. Vi får uppleva en naturlig succession av träd i alla åldrar och skall det någonstans gå att på sikt få fram en skog värd namnet urskog är det här.

Så långt är vi inte ännu. Både Harö och småöarna runt omkring har utnyttjats som betesmark och luckorna i bestånden och rikedomen på torniga träd och buskar är en följd därav. *Nypon*, *hagtorn* och *vildapel* betas inte av nötkreatur. Om inte människan är med och röjer, störs så småningom det pastoralala landskapet. Det blir snårigt och växer igen. Den utvecklingen bör tolereras på Harö.

Stora Almö

Stora Almö ligger som en utpost mot öppna sjön. Ön är utsatt för ispressning under vintrarna och ger ett skenbart intryck av att helt vara uppbyggd av från olika håll sammanpressade vallar. I blockanhopningarna ingår bergarten porfyr

och det är i själva verket den och dess mot graniten avvikande egenskaper som ger ön både säregen morfologi och vegetation.

Även Stora Almö var till början av 1900-talet utnyttjad som betesmark. Intill dess tycks den ha haft ett mycket glest trädskikt, som nu nått sin ålders höst. Ett antal *almar* och *ekar* har dött och håller på att förmultna på marken eller är invuxna i ett yngre trädbestånd. Det efter betets upphörande uppkomna trädskiktet består av småbestånd av olika lövträd, där *asp* och *björk* växer mest vind-exponerat och har en fattig undervegetation. Andra delar av ön upptas av *ek* och *alm*. Under ek växer främst *ormbunkar* och *lundgröe* medan det underbart vackra och sirliga gräset *hundslok* samt *myskmadra* och *sydlig lundarv* finns rikligt under *alm*.

Trädskelett och död ved, tjockbarkade träd och håligheter är betydelsefulla för den biologiska mångfalden. Varje liten organism behöver precis som vi sin trivselmiljö skrev nyligen en av våra kunnigaste entomologer som svar på en fråga. Och vi är alla intill obegriplighet olika, konstaterade han ödmjukt. Kategoriska svar ges bara av människor utan verklig kunskap.

Därför struntar jag i småkrypen denna gång och konstaterar att Åsnenfågeln framför andra, fiskgjusen, hela tiden bevakade oss noga. Det är bra att vi kan bereda den trygga miljöer i länets kanske vackraste sjö.

Ingvar Christoffersson; Götradsgatan 8; 341 39 Ljunghy

Nästa nummer av Parnassia

Tidsplan för utgivningen av Parnassia 1996:1 är som följer:

inlämnande av artiklar	senast 1 april,
redigering	klar 15 april,
tryckning och utskick	klart 5 maj.

Var inte rädd för att skicka in en artikel — kort eller lång spelar ingen roll!

Meningen är att innehållet i Parnassia skall skapas av läsarna, och artiklarna bör vara av olika slag. Det går bra att ta kontakt med vilken som helst av oss.

Ingvar Christoffersson; Götradsgatan 8; 341 39 Ljunghy; tel 0372 – 143 83
Jan-Erik Hederås; Tyrtingegatan 21; 252 76 Helsingborg; tel 042 – 140 391

Innehållsförteckning

- 1 *A.Karlsson*: Svärdtåg *Juncus ensifolius* funnen i Eksjötrakten
- 2 *I. Christoffersson*: Från årsmötet 1995
- 7 *K. Wahlström*: Hållaven *Menegazzia terebrata* i Kronobergs län
- 9 Fyndhörnan
- 10 *K.Wahlström*: Flytsäven vid Tuvesjön i Ljungby kommun
- 12 *R. Karlsson*: Rapport från utskären
- 14 *J. Christoffersson*: Om misteln
- 18 *B. Lindgren*: Rysstistel eller vad?
- 20 *I. Christoffersson*: Öar blir naturreservat